מעשה רוקח על המשנה — נדרים

במסכת זו יש י"א פרקים והתחלת אותיות עולים שצ"ט וסופי האותיות עולים תשס"ג – כל זה צריך טעם ודעת.

ונראה לענ"ד ליישב באופן זה, דהרי באמת אסור להיות נודר כמבואר במסכת זו בכמה מקומות, והרי מצינו שיעקב אבינו התחיל בנדר תחלה ודוד המלך גם כן נדר ותלה את נדרו ביעקב כדכתיב (תהלים קלב, ב) "נדר לאביר יעקב". הגם מיעקב כבר הקשו התוס' בריש חולין ב' ע"ב ותירצו על פי מדרש רבה דבעת צרה מותר לנדור והכי פסקינן בש"ע תחלת הלכות נדרים וזה התירוץ עולה גם בדוד, דהרי נדרו היה (תהלים קלב, ג-ה) "אם אבא באהל ביתי וגו' עד אמצא מקום לה' וגו'" – היינו שימצא מקום המקדש, ולזה הלך אצל שמואל וישבו בניות ברמה כמבואר בזבחים שם באותו מזמור (תהלים קלב, ו) "הנה שמענוה באפרתה וגו'", וזה היה בעת צרה של דוד כשהיה בורח מפני שאול כמבואר בכתובים. ועל יסוד זה יהיה הולך מסכת זו.

ולכך תיקן בה רבינו הקדוש י"א פרקים כנגד י"א אותיות יעקב דוד נדרו. וסופי האותיות עולים תשס"ג עם הכולל הוא תשס"ד כמנין יעקב דוד נדרו נדרים עם ד' כוללים. דוק ותשכח. ותירוץ הוא שנדרו בעת צרה, ולזה תמצא שמספר תשס"ג עם ד' אותיות עולים כמנין בעת צרה במכוון. נמצא שהעמיד הקושיא והתירוץ כאחד.

וראשי אותיות עולים שצ"ט דיעקב אבינו כששילם נדרו היה בן צ"ט שנה, דידוע שבן ס"ג נתברך וי"ד שנה היה בבית שם ועבר – הרי ע"ז שנה. ואח"כ הלך לחרן ואז נדר נדרו ונשתהא בבית לבן כ' שנה – הרי צ"ז. ואח"כ נשתהא בדרך ב' שנה ובסוף שנה ב' קיים נדרו כמבואר במקראי קודש פרשת וישלח, שמתחלה שהה בסוכות שנה ומחצה ואח"כ אירע לו מעשה שכם. ואח"כ היה הדיבור אליו שיעלה לקיים את נדרו. לכך העמיד הראשי אותיות מספר שצ"ט שהוא נטריקון – שנת צ"ט. הרי טעם אחד על מספר אותיות תחלה וסוף.

וסוד הדבר שנדרים המה בסוד בינה ולכך נקרא נדר או נדרים מלשון נ' דר, להורות ששורש הנדר הוא בבינה שבה נ' שערי בינה. ולכך אמרו חז"ל (ספרי על במדבר ל, ג) "כל הנודר כאילו נודר בחיי המלך", והיינו בינה שממנה נמשך חיי המלך, היינו ז"א. אבל שבועה כנשבע במלך עצמו, היינו בז"א. ודבר זה מבואר ברעיא מהימנא בכמה דוכתי ובכל ספרי הקבלה.

וכתבו שלכך מתירין הנדרים ביום הכפורים שאומרים "כל נדרי" משום דיום הכפורים הוא גם כן בסוד בינה כידוע, ולכך פותחין בתיבת כל שהוא בגימטריא חמשים לרמז על חמשים שערי בינה. ובמגיד משרים כתב שמשום הכי נודרין בעת צרה לאסתלקא בבינה שהוא מקום הנדר, דמאן דמדביק בה הוא בן חורין מכל צרות וכו'.

ובזה תמצא דבר נפלא, שרבינו הקדוש מרמז כל זה הסוד במשנתינו, הלכך פתח המסכת (משנה נדרים א:א) "כל" להורות שסוד נדרים בבינה דתמן נ' שערי בינה כמנין כל. ולזה העמיד ראשי האותיות מנין שצ"ט ועם הכולל הוא ת' מכוון כמנין כנודר בחיי מלך. דוק ותשכח. וסופי האותיות עולים תשס"ג ועם ד' אותיות והכולל עולים כמנין אבל נשבע במלך עצמו עם האותיות במכוון.

ובזה תבין סוד המשנה ריש פרק ג' (משנה נדרים ג:א) "ארבעה נדרים התירו חכמים: נדרי זרוזין וכו'" עד "אומר כל נדר שאני עתיד לידור הוא בטל", ומפרש בגמרא דחסורא מחסרא והכי קתני וכו' והרוצה שלא יתקיימו נדריו כל השנה יעמוד בראש השנה ויאמר כל נדר שאני עתיד לידור יהא בטל. וכתב הר"ן ושארי מפרשים שמכאן נתפשט המנהג שאומרין כל נדרי ביום הכפורים. ואף שבגמרא איתא "יעמוד בראש השנה" – מכל מקום המנהג לומר אותו ביום הכפורים מטעם שכתבתי בשם המקובלים שיום הכפורים הוא בבינה ומשם נמשך היתר נדרים.

ומה גם שמצינו שגם יום הכפורים נקרא "ראש השנה" בספר יחזקאל סימן מ' (יחזקאל מ, א) והבאתי במס' ר"ה, ולכאורה מכל מקום נשאר התמיה על רבינו הקדוש למה העמיד דין זה כאן בדיני נדרי זרוזין? ולדרכינו ניחא מאוד שהתנא אתי להורות אף על פי שבכל השנה יוכל לעשות כן לבטל נדרים שלו להבא וכמו שכתב הר"ב – מכל מקום יהיה כל אדם מכת הזרוזין לעשות כן בראש השנה והיינו ביום כפורים כדכתבתי שהיום הכפורים הוא מבינה. ולכך תמצא שראשי תיבות אלו כ'ל נ'דר ש'אני ע'תיד ל'ידור ה'וא ב'טל עולה כמנין יום כפורים בבינה עם הכולל. ובמשנה צריך להיות הגירסא "יהא בטל" דהוא לשון להבא וכן הוא הלשון בגמרא. ובלשון הר"ב ובלשון הש"ע סימן רי"א. ודוק. והרי לך טעם שני על מספר אותיות תחלה וסוף.

עוד טעם שלישי על התחלת אותיות שצ"ט וסופי אותיות תשס"ג, וגם יבואר בטוב טעם על שסידרו חז"ל במסכת זו כל דיני בקור חולים. וגם טעם המשנה פרק ד' (משנה נדרים ד:ד) "המודר הנאה מחבירו ונכנס לבקרו עומד אבל לא יושב", ומוקמינן בגמרא כשנכסי המבקר אסורין על החולה ובמקום שנוטלין שכר על הישיבה ולא על עמידה. והביאו הר"ב והתי"ט ולענ"ד דברי התנא על פי רמז וסוד אמורים, ויתישב הכל בטוב טעם.

וזה לשון ספר מאורי אור באות ח': "חולה גימטריא מט', כי משם נמשכת החולה בחסרון שער הנ'". ועיין שם ביאיר נתיב. ובזה יבואר הכל, דלדבריהם פשוט המבקר את החולה ומבקש עליו רחמים שיחיה היינו על ידי המשכת אליו חסד משער הנ', וידוע הגמרא דבבא מציעא דיעקב אבינו חידש את החולה ועד יעקב לא הוה חולשא והוא ביקש רחמים שיהא אדם חולה קודם מותו כדי שיוכל לצוות לבניו ולברך אותם ומתקיים גם המצוה של ביקור חולים. ולכן נלע"ד הא דיעקב התחיל בנדר תחלה והיינו שיהיו נודרין בעת צרה כמו שכתבו התוס' בריש חולין שהבאתי בשם מדרש רבה לאמר לדורות שיהיו נודרין בעת צרה – היינו משום שהוא חידש שיהא אדם חולה קודם מותו, ולמדם גם כן רפואה שיהא החולה נודר נדרים וגם המבקרים ובזה ממשיכים אליו חסד משער הנ', דנדר הוא נ' דר כמו שכתבתי ויכול להחיות.

ובזה מבואר שגילה לנו רבי כל זה במספר האותיות מן המסכת זו. התחלתן עולה שצ"ט עם ג' אותיות עולה כמנין בקור חולים במכוון. וסופי האותיות עולים תשס"ג ועם הכולל תשס"ד כמנין נו"ן שערי בינה עם האותיות. דוק ותשכח.

וגילה לנו שעיקר מצוה של בקור חולים הוא להמשיך אליו חסד משער הנ' על ידי תפלתו ועל ידי הצדקה שנודר בעדו. נמצא מבואר בטוב טעם על שסידרו חז"ל במסכת זו דיני בקור חולים. ובזה מבואר טעם המשנה "המודר הנאה מחברו ונכנס לבקרו" - ואינו מבקש להתיר את נדרו, דהרי יש לו כאן פתח פתוח להתרה! ואין לומר דהוי נולד – זה אינו , חדא דחולה שכיח ודבר השכיח לא מקרי נולד, ותו דגם בנולד גופה אם מתחרט מעיקרו אף על פי שעושה מכח הנולד מתירין לו כמבואר בהגהות ש"ע סימן רכ"ח סי"ג. וזה אינו מבקש להתרה – שמע מינה שאינו חפץ להמשיך אליו משער הנ' שמשם הוא מקום היתר נדרים. ולכך עומד בדרך ארעי אבל לא יושב דלא יעשה שום פעולה בישיבתו. ודוק היטב ויונעם לך.

ואפשר שמטעם זה סידר י"א פרקים כנגד ב' תיבות ואותיות בקור חולים דרך כלל, שסוד התרת נדרים וסוד בקור חולים הכל אחד להמשיך התרה וחסד משער הנ'. ולכך מביא במכלתין הא דחמשים שערי בינה נבראו בעולם בפרק אין בין המודר.

והואיל דאתי לידן האי מילתא שכתבתי לעיל דיעקב אבינו היה בשנת צ"ט כששילם נדרו אכתוב לך דבר נאה ומתקבל. איתא בירושלמי במסכת שבת (שבת פ"טז ה"א) קמ"ז מזמורים שבתהלים כנגד קמ"ז שנותיו של יעקב, וכן יש דיעה במדרש רבה פרשת ויצא שיעקב אבינו אמר כל ספר תהלים בהיותו בבית לבן. ומקשה מראה הא ק"ן מזמורים הן? ומתרץ ד"אשרי האיש" ו"למה רגשו" (תהלים, א) (תהלים, ב) חדא פרשה היא כמבואר בברכות, ויש לומר שיש עוד מזמורים שהמה חדא ונשאר קמ"ז. ותירוצו לכאורה דחוק דהא לא מצינו בגמרא כן רק ב"אשרי האיש" ו"למה רגשו" ומהיכא תיתי לומר כן בשארי מזמורים? הגם שמצינו בפרש"י ותוס' במגילה פ"ב דמשמע מנייהו דמזמור ט' עם י' הכל אחד – כבר כתבו המפרשים שם שיש טעות סופר בדברי רש"י, ועיין במהרש"א בחידושי אגדות ושאר מפרשים, ועל כרחן בגמרא דברכות מוכח בהדיא דהן שתים.

ונראה לבאר על פי מה שכתב הראב"ע בהקדמתו לספר תהלים דעות אם יש בספר תהלים נבואות לעתיד או לאו. וכתב שם שאין בתהלים שום נבואה לעתיד וב' מזמורים "אלהים באו גוים נחלתך" (תהילים ע"ט:א') ו"על נהרות בבל" (תהילים קל"ז:א') באמת נתיסד אחר החורבן ונתחברו לספר תהלים. נמצא לדיעה זו מכוונת לדברי הירושלמי בהסיר ב' מזמורים אלו שלא אמרו דוד כלל, ו"אשרי האיש" ו"למה רגשו" המה חדא ואם כן נשאר קמ"ז במכוון.

ואין לדחות ולומר הא יש עוד מזמורים המרמזין על החורבן – מכל מקום משמעות לשון הראב"ע דנקט רק ב' מזמורים אלו, וגם המנהג הפשוט שב' מזמורים אלו אומרים בתיקון חצות וגם בשומרים לבקר על החורבן – משמע דוקא הנך ותו לא, והירושלמי מסייע.

אך הקשתי לשאול לדיעה זו שב' מזמורים אלו נתיסדו לאחר החורבן ונתחברו לספר תהלים, אם כן למה סידרן המסדר במקומות אלו? מזמור אחד בסימן ע"ט ומזמור שני בסימן קל"ז? הלא דבר הוא.

ולדרכינו הנ"ל מבואר בטוב טעם שכתבתי הגמרא כשהלך יעקב לחרן היה בן ע"ז שנה שלמות – נמצא בהתחלת שנת ע"ח ראה החלום ושם ראה החורבן בית המקדש כמאמר חז"ל אין זה חרוב, ולכך סידר המסדר מזמור "אלהים באו גוים בנחלתך" בסימן ע"ט, ובאמת הוא רק ע"ח דאשרי ולמה רגשו חדא פרשה היא, דבשנת ע"ח ליעקב ראה החורבן, ובשיטת הירושלמי קיימינן דקמ"ז מזמורים הם כנגד שנותיו של יעקב.

ומזמור שני סידר בסימן קל"ז שהוא באמת לשיטה זו רק סימן קל"ה – דאשרי ולמה רגשו חדא היא, ומזמור ע"ט אינו מן החשבון קמ"ז – נמצא לא נשאר רק קל"ד מזמורים ואח"כ סידר המזמור ב' המורה על החורבן, דידוע דיעקב אבינו היה בן מאה ושלשים שנה בעמדו לפני פרעה, ויוסף שלח לאביו כי עוד חמש שנים אשר אין חריש וגו' – נמצא לפי פשוטו היה ראוי יעקב אבינו וכל ביתו להיות במצרים רק חמש שנים אלו ואח"כ לחזור ולשוב אל מקומו לארץ כנען ומכל שכן לדיעות שנתבטל הרעב מיד כשבא למצרים היה יכול לחזור מיד אחר שראה פני יוסף או אחר איזה זמן. ועל כל פנים אחר כלות חמש שנים היה ראוי לחזור אל מגורי אביו בארץ כנען. אלא הכל היה סיבה מאת המסבב כל הסיבות שמאז התחיל גלות מצרים ולכך נתעכבו במצרים.

וכבר הבאתי שמן גלות מצרים נמשכו כל הגליות וחורבן בית המקדש, שאם היו בגלות מצרים ת"ל שנה בשלמות לא היה אח"כ שום גלות, רק בעונותיהם שנשתקעו במ"ט שערי טומאה ואילו היו שם עוד לא היה תקנה לכך מיהר הקב"ה גאולתם משם ולא הוציאו הרפ"ח ניצוצין שנפלו בקליפה, ומכח זה נמשכו שארי הגליות וחורבן בית המקדש. נמצא שאחר שנת קל"ד ליעקב ראה יעקב ברוח הקדש כל זה שאינו יכול לחזור ולשוב לארץ כנען רק מוכרחים להיות כאן בגלות ומזה ימשכו החורבן והגלות. לכן סידר המסדר מזמרו ב' המורה על החורבן בסימן קל"ז שהוא באמת לפי חשבון שנות יעקב רק אחר סימן קל"ד. ודוק ויונעם לך.

ובזה נבאר גם כן "מזמור לתודה" (תהילים ק:א') הוא בסימן ק' ומזמור זה קאי על השלמת נדרו של יעקב שהביא קרבן תודה על שהצילו הקב"ה מלבן ומעשו ועל זה מפורש כל המזמור באר היטב. ומזמור ק' הוא לפי החשבון שלי מזמור צ"ח; ד"אשרי" ו"למה רגשו" חדא פרשתא, ומזמור ע"ט אינו מן החשבון שנתחבר אח"כ דבאמת היה ראוי יעקב לשלם את נדרו בשנת צ"ח שלו מיד אחר שבא מבית לבן והוא עיכב בדרך ולא שילם את נדרו עד שנת צ"ט שלו כמו שכתבתי למעלה, לכך נענש באמת על איחור נדרו, דשנה בלא רגלים או רגלים בלא שנה עוברים בבל תאחר. ודוק.